

УДК 330.85

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-53>**Роечко В.І.***кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та організації виробництва
Дніпровського державного технічного університету***Royenko Vita***Candidate of Historical Sciences, Associate professor,
Associate Professor at Economics
and Production Organization Department,
Dniprovsk State Technical University*

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РОЛІ ДЕРЖАВИ

EVOLUTION OF THE ECONOMIC ROLE OF THE STATE

АНОТАЦІЯ

У статті науково обґрунтовано проблеми формування, розвитку та особливостей економічної ролі держави в різні історичні періоди. Автор звертає увагу на економічну функцію держави у перехідний період та аналізує економічну функцію держави у сучасній Україні. Як доводить історичний досвід людства, держава – це особлива універсальна інституція, що має публічну, державну владу та спеціалізований апарат для регулювання системи суспільних відносин загалом. Якщо раніше держава в економічній сфері виконувала функцію збереження наявної економіки, то в перехідній економіці вона повинна активно сприяти формуванню нової майбутньої економічної системи. Практика державного регулювання економіки розвинутих країн за останні десятиліття засвідчує, що найліпших результатів за ринкових умов досягають у поєднанні регулюючої діяльності держави з ефективним використанням ринкового саморегулювання. У роботі виявлено зв'язки між рівнем розвитку господарства й економічними функціями держави.

Ключові слова: держава, економічна функція, трансформація, перехідна економіка, протекціонізм, антимонопольне регулювання, макроекономічна стабілізація.

АННОТАЦИЯ

В статье научно обоснованы проблемы формирования, развития и особенностей экономической роли государства в разные исторические периоды. Автор обращает внимание на экономическую функцию государства в переходный период и анализирует экономическую функцию государства в современной Украине. Как показывает исторический опыт человечества, государство – это особенная универсальная инстиция, которая имеет публичную, государственную власть и специализированный аппарат для регулирования системы общественных отношений. Если раньше государство в экономической сфере осуществляло функцию сохранения существующей экономики, то в переходном процессе оно должно активно способствовать формированию новой будущей экономической системы. Практика государственного регулирования экономики развитых стран за последнее десятилетие свидетельствует, что наилучшие результаты в рыночных условиях достигаются в объединении регулирующей деятельности государства с эффективным использованием рыночного саморегулирования. В работе выявлена связь между уровнем развития хозяйства и экономическими функциями государства.

Ключевые слова: государство, экономическая функция, трансформация, переходная экономика, протекционизм, антимонопольное регулирование, макроэкономическая стабилизация.

ANNOTATION

The article scientifically justifies the problems of formation, development and features of the economic role of the state in different historic periods. The author pays attention to the economic function of the state in a transitional period and analyzes the economic function in the modern Ukraine. As it is proven by the historical experience of

the humanity, the state is a special universal institution, which has public, state power and specialized apparatus for regulating the public relations sphere as a whole. None of the social institutions is able to replace the role of the state in society. It is the state to manage, regulate and coordinate the cultural, social, ecological, political and economic spheres. Society is changing and the concept of the state's role in economic and social development. The essence and directions of state regulation in the conditions of strengthening the integration processes receive fundamental changes. The effectiveness of economy, as it the reality shows, is not in the state's totalitarianism, but in its ability to organize collective actions of the participants of the business processes rationally, taking into account the specificity of the national economy. It is recognized that there is a close indispensable connection among performing the economic functions by the state, the economic conditions and level of the state's development: the better the state works, the more effective the economy is and the higher the level of development is. From this perspective, the economic research on the evolution of the economic functions of the state becomes extremely important. The occurrence of the economic functions of the state is the result of the development of the productive forces, the objective necessities. The production socialization was deepening, the divided components were added, some manufacturers were cooperating in the market in the collective work process. A lot of general problems emerged, and a separate manufacturer was not able to solve them. This can only be done by such an institute, as the state. If the state used to perform the function of preserving the current economy in the economic sphere, in the transitional economy it should greatly facilitate the creation of a new economic system. The practice of state regulation of the economy of the developed countries for a previous decade testifies the best results under the market conditions in connection with the regulative activity of the state and effective application of the market self-regulation. The work identifies the correlation between the state's level of development and the economic functions of the state.

Key words: the state, economic function, transformation, transitional economy, protectionism, antimonopoly regulation, macroeconomic stabilization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Як доводить історичний досвід людства, держава – це особлива універсальна інституція, що має публічну, державну владу та спеціалізований апарат для регулювання системи суспільних відносин загалом. Жодна із суспільних інституцій не спроможна підмінити роль держави у суспільстві. Саме держава управляє, регулює та координує культурну, соціальну, екологічну, політичну та економічну сфери. Практика державного регулювання економіки розвинутих країн за остан-

ні десятиліття засвідчує, що найліпші результати за ринкових умов здобувається за поєднання регулюючої діяльності держави з ефективним використанням ринкового саморегулювання. Теоретично і практично доведено, що органічна взаємодія централізованих і децентралізованих засад організації економічного життя суспільства – запорука його сталого розвитку й поступового зростання економічних і соціальних результатів.

За допомогою державного регулювання визначають напрями розвитку економіки на всіх рівнях, держава реалізує усі функції управління в ході здійснення економічної політики.

Суспільство змінюється, і разом із ним змінюються уявлення про роль держави в економічному й соціальному розвитку. Набуває докорінних змін зміст і напрями державного регулювання в умовах посилення інтеграційних процесів. Ефективність економіки, як свідчить реальна дійсність (досвід багатьох європейських країн), не в тоталітарності держави, а в її вмінні раціонально організувати спільні дії учасників (усіх суб'єктів) господарських процесів, ураховуючи при цьому специфіку національного господарства. Вважається, що між виконанням економічних функцій державою, станом економіки та рівнем розвитку країни існує тісний нерозривний зв'язок: чим краще працює держава, тим ефективніша економіка і тим вищий розвиток країни. У цьому зв'язку надзвичайно актуальним стає економічне дослідження еволюції економічних функцій держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Історія становлення держави, теоретичне обґрунтування її ролі та здійснення державою функцій в економіці висвітлено у численних наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених. Уперше це питання поставив ще А. Сміт і назвав державу нічним сторожем. З іменем Дж.М. Кейнса пов'язують виникнення уявлення про необхідність активно втручання держави в економіку. Серед класиків економічної науки ці питання досліджували Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Ф. Кене, Д. Майер, А. Маршалл, П. Самуельсон, Й. Шумпетер та ін. На сучасному етапі у вітчизняних (В.Ю. Ніколенко, Г.Н. Климко, С.В. Мочерний, А.А. Чухно, В.М. Тарасевич) і західних (Р. Коуз, Ф. Хайек, О. Вільямсон) дослідженнях більш серйозна увага приділяється діяльності держави, дослідженню впливу змін на економічний розвиток держави, значному розширенню ролі держави в економічному житті сучасного суспільства.

Незважаючи на наявність значного теоретичного надбання, науковці й досі переймаються пошуками оптимальної моделі розвитку та місця в ній держави, визначення функцій держави в сучасних умовах і обґрунтування перспективних напрямів соціальної політики держави з урахуванням суспільних витрат.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується озна-

чена стаття. Окреслено особливості соціально-інвестиційної функції держави та виклики сучасності, які зумовили цю функцію.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначити передумови, проблеми формування, розвитку та особливостей економічної ролі держави в різні історичні періоди та еволюцію її економічних функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виникнення економічних функцій держави є результатом розвитку продуктивних сил, об'єктивних його потреб. Поглиблювалося усупільнення виробництва, долалася подрібненість його складників, окремі товаровиробники об'єднувалися через ринок у колективному процесі праці. Виникало багато загальних проблем, вирішення яких кожному окремому виробникові було не під силу. Серед таких проблем – забезпечення неподільності території держави як середовища для господарської діяльності, зовнішньої та внутрішньої безпеки, розвиток шляхів сполучення, управління, суд, армія, грошовий обіг, формування державної скарбниці. Це були суспільні, загальні проблеми. Вирішенням цих та інших спільних проблем міг займатися тільки такий інститут, який був відносно незалежним від кожного з виробників і від суспільства у цілому. Отже, держава стала апаратом організації, об'єднання господарського життя, реалізації економічних інтересів суспільства у цілому. Так виникає господарство, яке знаходиться в управлінні державної влади.

Починаючи з раннього Середньовіччя процес становлення економічних функцій держави пройшов кілька етапів. У ранній середньовічній державі державне господарство збігається з особистим господарством глави держави. Державна скарбниця у цей період – це одночасно й особиста скарбниця короля. Основна частина суспільних потреб у цей період задовольняється натуральними повинностями. Це утримання короля під час його подорожей по країні, військові та транспортні повинності, поставки продовольства для армії та ін. Суд у цей період є не обов'язком державної влади, а її правом. Вона стягує плату за правосуддя. Становлення централізованих абсолютистських монархій значно змінює економічні функції держави (XV–XVII ст.). Державна скарбниця відокремлюється від особистої скарбниці монарха. Державні фінанси набувають суспільно-правового характеру [1, с. 123]. У середині XV ст. з'являються постійні податки як обов'язкові платежі до державної скарбниці для забезпечення державою суспільних функцій. Основний податковий тягар покладається на низові верстви суспільства. Вищі верстви суспільства зберігають за собою свободу від оподаткування завдяки своєму політичному становищу. Встановлюється правило, що будь-який борг, який утворюється главою держави, стає боргом держави. Це значно розширило кредитоспроможність держави. З'являються постійні внутрішні та зовнішні позики. Запрова-

джуються паперові гроші. Черговий етап – розширення економічних функцій держави – збігається зі становленням конституційної держави (XVIII–XIX ст.). У цей період визнається принцип, згідно з яким державне господарство повинно слугувати виключно суспільним інтересам. Установлюється порядок, відповідно до якого податки мають установлюватися виключно представницькими органами влади (парламент, місцеві представницькі зібрання), створюються єдині загальнодержавні системи податків, ліквідуються внутрішні мита, встановлюється єдина система зовнішнього мита. Визнається тісний взаємозв'язок між центральною державною владою й органами місцевого самоврядування, здійснюється розподіл між ними діяльності щодо задоволення суспільних потреб. Визнається і закріплюється у законодавстві вимога загальності та рівномірності оподаткування. Оголошується, що всі верстви населення рівноправні перед податковим законом [2, с.103].

У XX ст. вдосконалюються і змінюються економічні функції держави. Найсуттєвішими проявами цих змін у другій половині століття стали інтеграційні процеси у світовій економіці, формування наднаціональних міждержавних економічних функцій. У цей період у Західній Європі, Північній Америці, Південно-Східній Азії та інших субрегіонах уніфікується господарське законодавство різних країн, формується узгоджена митна, валютна, промислова, сільськогосподарська, екологічна, соціальна політика. Створюються наднаціональні інститути економічного регулювання, здійснюються заходи переходу до колективних систем грошового обігу. У цей самий період в інших субрегіонах, а саме в Азії, Африці, Центральній Америці та в районі Карибського басейну, а згодом на території колишнього Радянського Союзу бурхливо розвиваються процеси становлення національних держав та формування їхніх власних економічних функцій. Утвердження політичного й економічного суверенітету молодих держав закономірно веде до становлення регіональних економічних об'єднань держав. Отже, економічні функції держави знаходяться в постійній динаміці. Спостерігається їх зростання та ускладнення в тісному взаємозв'язку з розвитком суспільного прогресу [3, с. 169].

Сьогодні можна говорити про обов'язкову взаємодію держави та ринку. Саме вона є важливою передумовою формування ефективної економічної політики, розвитку конкурентних відносин та встановлення держави добробуту, а отже, виконання нею соціальної функції. Найважливіші зміни, що впливають сьогодні на посилення соціальної (а на думку Г.В. Герасименка, соціально-інвестиційної [4]) функції держави, пов'язані зі змінами у фінансовому, екологічному та соціальному середовищі. Економічна глобалізація, що веде до інтеграції ринків капіталу і зростання міжнародної конкуренції, численні фінансові кризи й рецесії ставлять нові вимоги перед державою. Актуальним викликом виступають зміни в демографічних відносинах, а саме прискорення старіння населен-

ня, які проявляються в посиленні індивідуалізації суспільства, масштабні імміграційні процеси, що вже призвели до посилення соціальних ризиків, пов'язаних з етнічною і релігійною неоднорідністю населення [4, с. 54]. Таким чином, ринковій економіці необхідне активне втручання держави в економічні процеси. Без державного втручання неможливий і розвиток самої ринкової системи. Тому держава бере на себе головну роль у регулюванні ринкового господарства. Отже, не можна абсолютизувати роль ринку, недооцінюючи роль держави. Разом із тим не можна перебільшувати можливості держави, не визнавати роль ринкової саморегуляції й стимулювання. Розумний синтез державного регулювання й механізму ринку дає змогу вирішувати основні соціально-економічні проблеми сучасного суспільства. Якщо держава робить більше, ніж їй відведено у регулюванні ринкової економіки, то виникають значні деформаційні процеси в ринковій системі, значно зменшується ефективність її функціонування, насамперед виробництва. Сьогодні держава повинна не тільки визначати загальні правила та рамки ринкового господарства, а й сама діяти, в першу чергу через ринковий механізм.

Сутність державного регулювання економіки в умовах ринкового господарства – це система типових заходів законодавчого, виконавчого й контролюючого характеру, які здійснюються правомочними державними установами й суспільними організаціями з метою стабілізації та пристосування соціально-економічної системи до змін умов її функціонування. Сучасна ринкова економіка є державно регульованою.

Держава завжди виконувала і виконує функції не лише як інструмент реалізації інтересів суспільства у цілому, а й захисту панівних соціальних верств. Поняття «панівні соціальні верстви» є історичним. В умовах постіндустріального суспільства ними стає основна частина населення. За таких умов держава сприяє виробленню компромісних позицій усіх суспільних верств для забезпечення соціальної рівноваги. Отже, економічну роль держави слід досліджувати у двох аспектах: забезпечення нею загальноносупільних інтересів та інтересів панівних верств населення. Останній аспект свого часу не виправдано абсолютизувався вітчизняною теорією. Держава має великі можливості впливу на економіку, може стимулювати або затримувати розвиток тих чи інших виробничих відносин, виконувати прогресивну і регресивну роль. Проте, незважаючи на свою відносну самостійність, вона не може примусити суспільство жити за тими правилами, які суперечать об'єктивним економічним законам або для яких ще не створено матеріальних передумов. Понад 100 років тому К. Маркс справедливо зазначав, що суспільство ставить перед собою завжди тільки такі завдання, які воно може вирішити, і що саме завдання виникає тоді, коли матеріальні передумови його вирішення вже наявні або знаходяться в процесі становлення [1, с. 111]. Однак

історія ХХ ст. (як вітчизняна, так і зарубіжна) свідчить, що це не завжди враховувалося. Волюнтаризм як діяльність держави, що не враховує законів розвитку виробництва, призводить до дезорганізації і, врешті-решт, відкидає суспільство в його еволюції далеко назад. Одним із проявів такої діяльності є надмірне втручання держави в економіку, тотальне її одержавлення. Держава в такій ситуації стає диспетчером економічних процесів, сковує їх, регламентує, ліквідує господарську ініціативу і підприємливість, тобто потужні джерела прогресу. Так, у колишньому Радянському Союзі була сформована адміністративно-командна система господарювання. Разом із тим держава не може примусити суспільство, яке довго жило в умовах такої системи, швидко прийняти ринкову економіку. Економічне регулювання не може автоматично замінити адміністративні важелі. Для такого регулювання необхідно мати нове економічне середовище, у тому числі й конкуренцію різних форм власності, розгалужені підприємницькі структури, ринкову інфраструктуру, єдині правила економічної поведінки, закріплені в продуманому й узгодженому законодавстві, нову ринкову психологію і культуру населення, високу кваліфікацію кадрів та ін. Отже, треба мати іншу ментальність нації. Цього сьогодні не має жодна з колишніх республік Союзу. Для формування такого середовища потрібен перехідний період. Ігнорування цих реалій, спроби за один стрибок створити ринкову економіку – це також один із різновидів волюнтаризму. Проте є обставини, за яких держава змушена різко змінювати об'єктивний напрям розвитку економіки, підпорядковувати її своїй волі. Це відбувається в умовах воєнного і надзвичайного стану, стихійного лиха, катастроф тощо. Інколи постає питання, на якій правовій основі держава втручається в економічні процеси, встановлює податки, змінює відносини власності, перерозподіляє суспільний продукт. Справа в тому, що держава є верховним власником. Реалізуючи інтереси нації, вона розпоряджається також усією національною власністю. Національна власність – це все майно, всі ресурси різних форм власності, які знаходяться в межах території держави, належать нації у цілому й є її багатством. Здійснюючи функцію верховного власника, держава забезпечує економічні інтереси нації, створює умови для реалізації її права на самовизначення та суверенітет, побудову цивілізованого суспільства. Сучасна держава виконує й інші економічні функції.

Визначний економіст сучасності, автор фундаментального підручника «Економікс» П. Самуельсон убачає економічну роль держави у виконанні нею трьох основних функцій: забезпечення ефективності економічної системи, її справедливості та стабільності. Автор підкреслює: «Людина сьогодні вже не керується тим розумінням, що найкраще регулює державу, що найменше регулює. Конституційні повно-

важення центральних і місцевих органів влади необхідно використовувати для забезпечення суспільних інтересів». Інший видний американський учений, автор відомої теорії нового індустріального суспільства Д. Гелбрейт у роботі «Культура задоволення» пише, що нині, як ніколи раніше, зростає необхідність у державних заходах для забезпечення економічно процвітаючого й умиротвореного у соціальному плані майбутнього суспільства [5, с. 453].

Після проголошення незалежності в Україні розпочався процес становлення її державних інституцій і формування їхніх основних функцій, включаючи й економічні. Цей процес йде болісно. Продовжуються дискусії з приводу того, якою має бути економічна роль Української держави, якими шляхами держава повинна здійснювати соціальні реформи. У свідомості багатьох домінує негативне ставлення до державної власності і державного господарювання. Ця негативна реакція на наслідки невдалого експерименту з побудовою одержавленої економіки в колишньому СРСР поширюється на економічну роль держави взагалі. Існує небезпечна ілюзія про можливість побудови саморегульованої господарської системи, більше того, про автоматизм переходу до такої системи. Як наслідок – прояви руйнування соціально-економічного потенціалу, який дістався у спадок від УРСР. За цих умов у суспільстві реанімуються сили, які прагнуть повернути розвиток економіки України назад до її скопromeтованої моделі. Справа ускладнюється тим, що, дотримуючись довгий час парадигми держави як машини класового панування, вітчизняна суспільна наука водночас фактично не досліджувала її як велике надбання цивілізації, загальносоціальний інститут. Відкинувши теорію радянської держави – наступниці держави диктатури пролетаріату, наша країна досі не має концепції держави в сучасному її розумінні. Реалізація економічної функції держави сьогодні в Україні має свої особливості. Історичний шлях українського народу надто довгий час не увінчувався побудовою своєї суверенної держави, внаслідок чого він багато втратив в економічному розвитку. Сьогодні відкриваються унікальні можливості змінити становище. Українська держава повинна стати носієм прогресивної системи господарювання, головним архітектором нової національної економіки. У переломні епохи зміни одного суспільного ладу іншим (а саме таку епоху ми нині переживаємо) ця економічна функція держави відіграє особливо важливу роль. Функція архітектора національної економіки спрямована на трансформацію економіки колишньої УРСР як частки, уламка так званого «народно-господарського комплексу СРСР» у самостійну господарську систему, що функціонує на основі поділу праці в Європі та світі. Така трансформація має бути забезпечена структурною перебудовою економіки, соціальної сфери, освіти, науки та інших галузей, досягненням енергетичної незалежності держави, завершенням формування

національної фінансової, грошово-кредитної, банківської, бюджетної, митної, валютної, податкової систем, національного законодавства. Перед державою стоїть завдання формування національної моделі державного сектору економіки, ринку і ринкової інфраструктури, забезпечення ефективної зайнятості, подолання монополізму та недобросовісної конкуренції. Держава не може піти шляхом розвитку вільної конкуренції підприємницьких структур. Західні країни цей етап пройшли ще у XIX ст. Вільна, нічим не стримувана конкуренція має не тільки позитивні, а й негативні наслідки. У цій боротьбі виграє той, хто сильніший, проте не завжди той, хто кращий. Як наслідок – фальсифікація результатів праці, обман покупців, погіршення якості послуг, продуктів, їх підробка, нова форма диктату виробника над покупцем. Це повною мірою властиве нинішній економіці України. За цих умов важливими економічними функціями є регулювання конкурентної боротьби, забезпечення державних стандартів якості продукції та соціальних вимог. Особливе значення для молоді держави у цьому зв'язку має створення нової системи соціального захисту. Українська держава є головним чинником трансформації усіх суспільних відносин у країні. На неї покладаються такі важливі функції, як забезпечення територіального верховенства в економічній і фінансовій системах, економічного суверенітету, реалізація права ефективного верховного власника національного надбання та ін. Не менш важливою і складною є функція захисту інтересів національної економіки, національних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, інтеграційна політика. Інтернаціоналізація господарських зв'язків, інтеграційні процеси обмежують можливості реалізації державою свого права верховного власника. Разом із тим протекціонізм, заходи колективного, міждержавного регулювання економіки посилюють цю функцію держави. Та чи інша форма участі в об'єднаннях з іншими колишніми республіками СРСР, іншими міжнародними структурами послаблює можливості Української держави, що знаходиться в процесі становлення, мати повне верховенство над своїм економічним потенціалом. Розрив цих зв'язків також завдає великої шкоди економіці. Потрібна гнучка формула розв'язання цього досить складного питання. Досвід інших країн свідчить, що національна економіка в умовах жорсткої міжнародної конкуренції, боротьби за ринки збуту продукції не може вижити без заходів державного протекціонізму стосовно вітчизняних виробників. З урахуванням усіх цих обставин необхідно кардинально підвищити роль Української держави, зміцнити її інститути.

Незважаючи на величезні розходження в підходах до тих чи інших питань, по суті, у всій західній економічній літературі завдання державного втручання у функціонування економіки зводиться до необхідності підтримки ефективності, справедливості і стабільності.

Хоча ринки відіграють величезну роль, але не всі питання вирішуються на ринку.

Варто підкреслити, що головна економічна роль уряду полягає у тому, щоб утручатися там, де ринки виявляються нездатними ефективно й справедливо розподіляти ресурси.

У західних джерелах традиційно виділяють три основні функції держави:

1. Стабілізаційна, що полягає у підтримці високого рівня зайнятості, відрядної стабільності, у стимулюванні економічного росту.

2. Розподільча, зв'язана з досягненням справедливо розподілу доходів у суспільстві.

3. Алокаційна, втілення якої має на меті більш ефективного розміщення ресурсів у ринковій економіці.

Варто звернути увагу на те, що автори популярного у США економічного підручника Р. Макконнелл та К. Брю трактують ці функції трохи розширено. До таких функцій автори «Економікс» відносять:

1. Забезпечувати правову основу і соціальний клімат, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової економіки.

2. Підтримувати конкуренцію.

3. Перерозподіляти доходи і соціальні блага.

4. Регулювати розподіл ресурсів для забезпечення суспільними товарами і корегувати побічні ефекти.

5. Стабілізувати економіку [6, с. 323].

Необхідність їх реалізації державою не викликає сумнівів. Із цього варто виходити із визначення пріоритетів в економічній політиці, критеріїв їх вибору. На нашу думку, з різноманіття завдань, що стоять перед державою в ринковій економіці, можна виділити такі:

– створення і регулювання правової основи функціонування економіки;

– антимонопольне регулювання;

– проведення політики макроекономічної стабілізації;

– вплив на розміщення ресурсів;

– діяльність у сфері розподілу доходів;

– соціально-інвестиційна функція держави.

У реальній діяльності усі функції перегукуються між собою й у комплексі впливають на економічну ситуацію. Необхідно підкреслити, що насамперед на державі лежить відповідальність за створення законів і правил, що регулюють економічну діяльність, та контроль над їх використанням.

Найбільшим ступенем національних відмінностей відрізняються країни колишньої командно-адміністративної системи, що переходять до ринкової економіки, у тому числі й Україна. У силу специфіки історичного розвитку економічна політика тут набула якісно іншої форми, ніж у США, країнах Західної Європи та ін. Її головна особливість полягала в тому, що вона перетворилася на самодостатню форму господарської системи. Державна власність набула гіпертрофованих форм, а її суб'єктом фактично виступала лише держава. Це при-

звело до панування в політиці й економіці державно-монополістичних структур. Державне регулювання замінило всі інші механізми регулювання, їх еволюційний розвиток був штучно зруйнований. Держава безпосередньо втручалася в усі відтворювальні та господарські процеси, в управління кожним окремим підприємством. Підприємницькі функції господарських одиниць звузилися до виконання централізованих указів та оперативного управління. Підприємства не мали навіть елементів впливу на господарську систему. Закономірно, що така економічна політика сприяла зростанню консерватизму, бюрократизму, безконтрольності дій центральних виконавчих органів. Знищення еволюційних форм економічного руху практично припинило економічний, соціальний і науково-технічний прогрес суспільства.

Вихід із цієї кризи лежить у площині відносин власності. Форми власності повинні відповідати стану продуктивних сил, ступеню суспільного поділу праці, кооперації та спеціалізації, які в нашій країні досить відрізняються в окремих галузях, сферах і районах. За цих умов об'єктивною необхідністю розвитку суспільства є роздержавлення економіки і відродження паралельного існування різних форм власності на засоби виробництва: державної, колективної, приватної та їх різновидів (кооперативної, змішаної, індивідуально-сімейної, колективної, акціонерної). Практика довела, що прогресивний розвиток людського суспільства супроводжується не уніфікацією структури відносин власності, а її ускладненням, багатогранністю форм економічного життя.

Відновлення плюралізму форм власності об'єктивно потребує розширення складників господарської системи через упровадження таких елементів, як ринок із притаманною йому конкуренцією та міжфірмовим контрактним регулюванням, що ґрунтуються на частковій планованості. Узгодження названих механізмів із метою досягнення макроекономічної ефективності бере на себе держава. Проблема в тому, щоб обґрунтовано розподілити функції між централізованим державним і ринковим регулюванням, визначити пріоритети і межі кожного, створити певні економічні умови для їх сприятливої дії і взаємодії.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Побудова системи господарства в Україні – це відновлення не тільки економічної основи, а й механізмів, які перебувають із нею у функціональних і причинно-наслідкових зв'язках. На практиці це означає, що економічна політика повинна виконувати такі конкретні й цілеспрямовані функції, як координація економічних процесів на макrorівні, підтримання оптимальних пропорцій суспільного виробництва та безперервності процесу відтворення. Отже, у господарській системі економічно розвиненого суспільства економічна політика держави виступає як сила, спрямована на коригування

та доповнення ринкового регулювання, а не на його ліквідацію або підміну.

Роль держави за деякої зміни її функцій у перехідній економіці зростає. Якщо в колишній системі всесильна тоталітарна держава в економічній сфері насамперед здійснює функцію збереження сформованої і планової економіки, що роз'їдається кризою, яка підсилюється, то в перехідному процесі вона покликана активно сприяти формуванню нової майбутньої системи.

Найважливіші особливі функції держави в перехідній економіці: по-перше, керівництво процесами лібералізації цін, зовнішньоекономічної лібералізації, формування інститутів ринкової інфраструктури, проведення анти-монопольної політики і т. п.; по-друге, керівництво процесом приватизації, визначення її масштабів, термінів і форм проведення, оцінка приватизованого державного майна і т. д.; по-третє, забезпечення правової основи всіх перетворень; по-четверте, уміле проведення макроекономічної політики: кредитно-грошової, податкової, політики доходів та ін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Морозов В.В. Історія української суспільно-політичної думки. Київ : КНЕУ, 2006. 179 с.
2. Лановик Б.Д. Економічна історія : курс лекцій ; 2-е вид., перероб. Київ : Вікар, 2000. 300 с.
3. Економічна історія України : підручник / Б.В. Лановик та ін. Київ : Юридична книга, 2004. 456 с.
4. Герасименко Г.В. Соціально-інвестиційна держава: обґрунтування нової парадигми розвитку. Економічна теорія. 2012. № 3. С. 51–60.
5. Воробйов Є.М. Економічна теорія : посібник вищої школи. Харків – Київ : Наука, 2007. 704 с.
6. Чухно А.А., Єщенко П.С., Климко Г.Н. Основи економічної теорії: політекономічні аспекти : підручник. Київ : Вища школа, 2001. 606 с.

REFERENCES:

1. Morozov V.V. (2006) *Istoriya ukrayins'koyi suspil'no-politychnoyi dumky* [History of Ukrainian socio-political thought]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Lanovyk B.V. (2000) *Ekonomichna istoriya.: kurs lektsiy* [Economic History: A Lecture Course]. 2-he vyd., pererob. Kyiv: Vikar. (in Ukrainian)
3. Lanovyk B.V., Lazarenko M.V., Mateyko R.M., Matysyakevych Z.M. (2004) *Ekonomichna istoriya Ukrainy: pidruchnyk* [Economic History of Ukraine]. Kyiv: Vydavnychyy Dim «Yurydychna knyha». (in Ukrainian)
4. Herasyenko H.V. (2012) *Sotsial'no-investytsiyna derzhava: obgruntuvannya novoyi paradyhmy rozvytku* [The social investment state: justify new development paradigm]. *Ekonomichna teoriya*, no 3, pp. 51–60.
5. Vorobyov Ye.M. (2007) *Ekonomichna teoriya. posibnyk vyshchoyi shkoly* [Economic theory]. Kharkiv – Kyiv: Nauka. (in Ukrainian)
6. Chukhn A.A., Yeshchenko P.S., Klymko H.N. (2001) *Osnovy ekonomichnoyi teorii: polityekonomichni aspekty. Pidruchnyk* [Fundamentals of economic theory: political aspects]. Kyiv: Vyshcha shk. (in Ukrainian)